

Over Succes en falen van het wereldfederalisme

Lezing Leo van Bergen 3-12-2011

Gepubliceerd in: *Eén Wereld. Nieuwsbrief van de WFBN*, 37, voorjaar 2012, 6-9

Geachte dames en heren,

In de serie *College Tour*, waarin Twan Huys bekende persoonlijkheden uitnodigt op een universiteit zodat studenten vragen aan hem of haar kunnen stellen, was twee weken geleden de Britse zakenman en miljardair Richard Branson te gast. Hij is een in zakenkringen ietwat afwijkend type. Geen driedelig pak, geen stropdas, geen piekfijn geknipt kapsel. Hij maakte zijn fortuin ook niet met olie, wapens, meubilair, huizen, maar met het uitgeven van muziek waaronder naast het eindeloze gepeel van Mike Oldfield, waar ik als jong jongetje overigens helemaal weg van was, ook die van de Sex Pistols, met hun jaren-zeventighits *God Save the Queen and her fascist regime*, of *I a man anarchist, I am an antichrist*. Van die rebellie is met het klimmen der jaren altijd wel wat blijven hangen, al lijkt mij zijn idee om duurzaamheid te bevorderen door allerlei rijke hotemetoten de kwetsbaarheid van de aarde te laten zien door middel van een ruimtereis, een typisch gevalletje van het bestrijden van tyfus door middel van cholera.

In die aflevering van *College Tour* stak Branson zijn ergernis niet onder stoelen of banken over de huidige tendens in Europese landen om weer een veilig heenkomen achter de eigen dijken te zoeken en alles wat van daarbuiten komt - niet blank, niet christelijk - op zijn best met argwaan, maar vaak met onverholen haat te bekijken. Het leverde hem een open doekje op, wat electoraal weliswaar nog niet zoveel betekent, maar toch enige hoop voor de mensheid biedt. Grenzen waren nonsens, aldus Branson. Er is slechts één geografische entiteit waar in denken en doen vanuit zou moeten worden gegaan en dat is de wereld. Samenwerking en samengaan zijn positieve krachten die gesteund moeten worden en er onder andere voor hebben gezorgd dat het tegenwoordig ondenkbaar is dat voormalige aartsvijanden als eerst Engeland en Frankrijk en later Frankrijk en Duitsland nog met elkaar in oorlog zouden geraken. Hij zei nog net niet letterlijk 'one World or none', maar inhoudelijk kwam het daar wel heel dichtbij.

Waarom haal ik dit aan? Voor zover ik weet is Branson geen lid van een organisatie die wereld- of ander federalisme promoot, al zou het me niets verbazen als hij een of

meerdere vredesgroeperingen financieel steunt, zoals dat ook wel eens het geval zou kunnen zijn bij een andere Britse miljardair, Harry Potter-schrijfster J.K. Rowling, wier boeken zijn te lezen als één lang pleidooi voor verdraagzaamheid en als één grote aanklacht tegen rechts-populisme en vreemdelingenhaat. Het betekent dat succes of falen van een beweging niet alleen afhangt van het aantal leden van een beweging of van de mate waarin datgene dat die beweging zich voor ogen heeft gesteld politieke werkelijkheid is geworden. Succes kan ook betekenen dat bepaalde elementen, of zelfs de ideologische kern ervan, bij velen weinig minder dan gemeengoed zijn geworden, al verschillen dan de daadwerkelijke praktische vertalingen, blijven lidmaatschap en contributie achterwege, en weet men vaak niet eens dat er een vereniging is die zich al jaren ten doel stelt dergelijke opvattingen algemeen te verspreiden.

Neem bijvoorbeeld het feminisme. Afgaand op de huidige inhoud van het eens zo revolutionaire blad Opzij, dat meer en meer op de Libelle of de Margriet gaat lijken, is die beweging ten dode opgeschreven en dat zou je ook kunnen concluderen uit wat veel van mijn vrouwelijke studenten daarover opmerken. Feminisme is voor hen mannenhaat van onooglijke dames in slecht zittende jurken die wandelschoenen met dikke sokken dragen. Het simpele feit dat het een verdienste van datzelfde feminisme is dat zij zich kunnen kleden zoals zij zich kleden, met korte rok en decolleté, openlijk over seks kunnen praten zonder meteen voor hoer te worden aangezien, abortus kunnen plegen binnen bepaalde wettelijke marges, kunnen studeren en arts kunnen worden zonder dat iemand dat vreemd of ongepast vindt, zien zij over het hoofd. Veel van de verdiensten van het feminisme zijn met andere woorden zozeer ingeburgerd geraakt dat vergeten is dat het geen vanzelfsprekendheden zijn, maar verworvenheden, rechten waar veel vrouwen lang en hard voor hebben moeten vechten.

Kijkend naar de wereldfederalistische idealen kan worden gezegd dat nauwelijks meer iemand boos wordt over iets als oecumenische idealen; het bevorderen van mensenrechten, democratisering en openheid of zorg voor het milieu.

Fundamentalisme is uit den boze, wat een halve eeuw geleden wel anders was toen een katholiek nog werd verboden op de PvdA te stemmen en vrouwen in Nederland nog maar net wilsbekwaam waren verklaard. Het is verder helemaal niet moeilijk om de hedendaagse neiging tot nationalisme uit te leggen als verweer tegen de overheersende stroming grenzen te laten voor wat ze zijn. Ofwel: juist omdat het nationalisme in het defensief is gedrongen, laat het zo van zich horen. Het is een strohalm voor bangeriken, en niet een baken in een storm van ongefundeerd en gevaarlijk internationalisme.

Verder kan invloed van een bepaald idee of organisatie er ook toe leiden dat mensen zich weliswaar niet inzetten voor die organisatie zelf, maar wel voor een aanverwante organisatie die wat dichterbij de alledaagse praktijk van dat individu zit. Dat geldt in meerdere of mindere mate bijvoorbeeld voor mij. Al vanaf midden jaren tachtig ben ik lid van het pacifistische 't Kan Anders, heden ten dage Pais geheten. Nadat ik eind jaren tachtig mijn redacteurschap van het blad van die vereniging eraan gaf, doordat het op last van het verenigingsbestuur breder en minder inhoudelijk moest worden, werd ik een tijdlang lid van de raad van toezicht van het antimilitaristische AMOK. Ook was ik historisch medewerker van het Studiecentrum voor Vredesvraagstukken te Nijmegen met als specialisatie de geschiedenis van de vredesbeweging, al had zich daar sinds enkele jaren ook de geschiedenis van humanitaire hulpverlening aan toegevoegd. Niet vreemd dus dat ik in 1997 werd gevraagd de geschiedenis van de WFBN te boekstaven, in ieder geval een tijdlang één van de succesvolste takken van de Nederlandse vredesbeweging. Toen ik echter het woord 'einde' onder mijn manuscript plaatste, bleek dat het, in ieder geval tot nu, ook het einde betekende van de tijd waarin ik mij met het beschrijven van de geschiedenis van de vredesbeweging van de straat hield. Via mijn beschrijving van de geschiedenis van humanitaire hulp, rolde ik in de beschrijving van militair-medische hulpverlening en van daaruit werd ik weer volledig medisch historicus, al bleef de aandacht voor oorlogsslachtoffers en de hulp die zij al dan niet verkregen, daarin de voornaamste plek behouden. De vredesbeweging op zich zei ik echter niet vaarwel, maar ik zocht iets dat zich in de buurt van mijn beroepsmatige interesse, in de buurt van mijn specifieke expertise bevond. Dus werd ik nu al weer zo'n jaar of zeven geleden bestuurslid van de NVMP, de Nederlandse Vereniging voor Medische Polemologie, Gezondheidszorg en Vredesvraagstukken, de Nederlandse tak van de IPPNW, de *International Physicians for the Prevention of Nuclear War*. Het neemt allemaal niet weg dat wat ik sinds 1997 over de WFBN heb gehoord niet veel meer is dan dat wat de gemiddelde Nederlander van de WFBN heeft gehoord: niet veel. Het is dan ook niet het gedachtegoed van de WFBN dat ik hier ter discussie wil stellen, daar weet u op zijn minst evenveel van als ik en met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid zelfs veel meer. Waar wil ik het dan wel over hebben? Over de algemene vraag wanneer een bepaald gedachtegoed, een bepaald idee, een bepaalde actie, een bepaalde organisatie succesvol kan worden genoemd en wanneer niet.

De WFBN had in het begin van haar bestaan maar liefst zo'n 15.000 leden; een getal waar heden ten dage, en heus niet door de WFBN alleen, met jaloezie op zal worden teruggekeken. Het was in een tijd dat het 'nooit meer oorlog' op velerlei lippen lag bestorven. In een wereldregering lag de enige garantie op langdurige wereldvrede,

een internationale rechtsorde en naleving van mensenrechten. Termen als 'wereldburger' of 'wereldwetten' werden vrij uitgebreid besproken. Toch kun je je afvragen of de WFBN toen ook zoveel succesvoller was dan nu, en niet alleen omdat het een kortstondig succes bleek te zijn, dat met het begin van de Koude Oorlog weer vervloog? Er mag niet worden vergeten dat het aantal actieve leden ook toen al vrij gering was, al hadden die met zoveel leden achter zich uiteraard wat meer mogelijkheden om van zich te doen spreken. Spijtig genoeg bleken de twee bovenationale besturen die zich vrij snel vormden, ideologische tegenpolen, waren beide militair van aard, en lonkten zij beide meer naar nucleaire dan naar zogenaamde zachte krachten. Wel was tegelijkertijd uit de as van de Tweede Wereldoorlog de feniks genaamd Verenigde Naties ontsproten, maar die kon nog niet op al te veel sympathie van de federalisten rekenen. Het was immers geen federaal bestuur maar een gespreksplatform voor nationale staten, waarvan er enkele zelfs een vetorecht hadden.

De Koude Oorlog bleek geen voedingsbodem voor de federalisten, zoals die geen voedingsbodem bleek voor de vredesbeweging in het algemeen, enkele oprispingen zoals tijdens de Vietnamoorlog of de kruisrakettenkwesie daargelaten. Beide zijden van het IJzeren Gordijn zagen zich als de goede zijde, en dus was een partij die zich politiek en religieus neutraal had verklaard en derhalve kritiek had op beide niet een vriend van de vrede - waar beide blokken een eigen definitie van hanteerden - maar volgens zowel de een als de ander een verrader van de goede zaak.

Later zou de waardering voor de VN wel wat groeien vanwege het goeds dat zij ongetwijfeld heeft bereikt op gebieden als mensenrechten, sociale en economische rechtvaardigheid en gezondheidszorg. Van echte omarming is het echter nooit gekomen, en moet het ook nooit komen. Dat immers zou, tenzij de VN volledig van karakter zou veranderen, een afscheid van het grondbeginsel van de WFBN en andere wereldfederalistische groeperingen betekenen en daarmee de dood van de vereniging, en, nog belangrijker, van het idee dat de stoot tot die vereniging gaf. Om levensvatbaar te zijn, om succesvol te zijn, te blijven of te geraken, zal geen enkele organisatie eraan ontkomen om in meer of mindere mate 'met de tijd mee te gaan', zoals dat heet. Maar dat zal nooit mogen leiden tot het opgeven van de basisgedachte omdat die de *raison d'être* van de organisatie vormt.

Niet lang geleden gingen er geluiden in de NVMP op om binnen enkele jaren het ledental van een kleine 1000 naar een goede 2000 op te krikken. Mocht dat niet lukken dan zou daaruit blijken dat de vereniging geen bestaansrecht meer had en zich dus beter kon opdoeken. Daar werd echter door een ander bestuurslid tegenin

gebracht, en volgens mij volkomen terecht, dat niet het aantal leden, maar de idee het bestaansrecht van een organisatie uitmaakt. Dat idee nu, dat oorlog vreselijke medische gevolgen heeft waardoor de medische stand een speciale taak heeft bij het voorkomen van oorlog en/of het proberen uit te bannen van bepaald wapentuig, stond voor hem als een paal boven water en zou als een paal boven water blijven staan ook al was hij de laatste in de hele wereld die het nog onderschreef. Dan vormde hij maar in zijn eentje de vereniging, in de hoop op zijn minst één iemand van een volgende generatie van dat idee te overtuigen die vervolgens de fakkel overneemt en wellicht wel verder zal weten te verspreiden. Uiteraard is ook een organisatievorm aan tijd en plaats onderhevig en kan zij dus op een bepaald moment haar tijd en plaats hebben gehad. Ook het bestaan van een vereniging op zich, noch haar grootte, is dus geen graadmeter van succes, al zal een idee dat wordt opgegeven omdat wordt gezegd dat het niet voldoende aanhang heeft om succesvol te zijn, niet snel weer terugkeren, ook niet in tijden waarin het wel in getalsmatig opzicht succesvol had kunnen zijn.

Ook de WFBN heeft zich bij tijd en wijle aan de tijd aangepast, al was het maar omdat er in de goede dialectisch marxistische traditie de nodige theses van antitheses werden voorzien waarna al dan niet een synthese werd bereikt. Met andere woorden: er zijn de nodige ruzies uitgevochten over de wijze waarop de ideale wereld zou moeten bereikt, bijvoorbeeld over de vraag of een Europese federatie nu een sta-in-de-weg voor een wereldfederatie was, of een toe te juichen tussenstap. Zaken als algehele nationale ontwapening of omvorming van de Algemene Vergadering van de VN in een wetgevende vergadering werden verlaten waar een minimaal federaal gezag voor in de plaats kwam met zoveel mogelijk kleinschalige besluitvorming. Ofwel: wat van belang is voor een straat moet in die straat worden beslist en wat van belang is voor de wereld moet door de wereld worden beslist.

In de jaren zeventig werd op voorspraak van een jongere garde met veel tandengeknars van de oude garde de neutraliteit ingewisseld voor een actievere rol in de bredere vredesbeweging. In navolging van de Club van Rome gingen wereldfederalisten hameren op het belang van het milieu. Zeker degenen in de beweging die niet eens zo zeer de neutraliteit toegenegen waren maar in feite op de hand van het Westen en de NAVO stonden omdat zij in het communisme een groter gevaar voor de wereldvrede en een democratische wereldregering zagen dan in het Atlantisch bondgenootschap, zagen deze ontwikkeling met lede ogen aan. Lang niet allen waren ook pacifistisch of antimilitaristisch nog afgezien van de wens tot een supranationale politiemacht, lees: leger. Maar welke koers er ook werd uitgezet, welke weg ook werd ingeslagen, het idee van een democratische wereldregering

bleef fier overeind. Wie dat niet onderschreef had niets in een organisatie als de WFBN te zoeken.

Het pleidooi voor een supranationale politiemacht is met de blauwhelmen min of meer realiteit geworden. Probleem is echter dat nauwelijks is vast te stellen in hoeverre dat het gevolg is van het ijveren der federalisten. De mogelijkheden van die politiemacht werden na de val van de muur fiks uitgebreid, wat in het algemeen door de federalisten werd toegejuicht. De mogelijkheden van de VN tot vredeshandhaving en vredesafdwinging, door velen een eufemisme voor oorlog genoemd, konden worden uitgebreid. Kritiekloos was de WFBN echter niet en al snel bleek die kritiek niet zonder grond, en is het een kritiek die heden ten dage door velen wordt gedeeld, al zullen wederom weinigen als voedingsbodem daarvoor naar de federalisten wijzen. Geweld bleef geweld, door wie dan ook toegepast, en geweld brengt op zijn minst altijd óók ellende voort, hoe nobel de beweegredenen ook zijn. De federalisten bleven dan ook het belang van versterking en democratisering van de VN benadrukken waarvoor zij los moest komen van het nationale karakter. Het is nog steeds, mij dunkt, een weliswaar nog steeds niet eenvoudig te realiseren, maar daarvoor niet minder noodzakelijk en belangrijk streven.

Hoe makkelijk er vaak over succes en falen wordt gesproken, maar hoe moeilijk het in werkelijkheid is te bepalen, werd een half jaartje geleden weer eens duidelijk toen in *de Volkskrant* commentator Rutger Pontzen verzuchtte dat 'het niets hielp'. Hij verwees naar het afdrukken van foto's van en over een Amerikaans moordcommando, waarvan een der leden inmiddels een 24-jarige gevangenisstraf tegen zich heeft uit horen spreken. Het maken en/of het publiceren van gruwelijke oorlogsfoto's of -tekeningen gebeurt, aldus Pontzen, om oorlog aan te klagen en te laten stoppen. Maar behalve een direct effect van afschuw bij de kijker veroorzaken die foto's geen rimpeling in een glas water. Het idee zou zijn dat als maar genoeg mensen dergelijke beelden zagen, oorlog als vanzelf zou verdwijnen, maar dat getuigt, zo zei Pontzen impliciet, van grote naïviteit. Dat is echter alleen maar zo omdat we nu weten dat deze met name in het Interbellum populaire opvatting, bijvoorbeeld bij toch bepaald schrandere types als Virginia Woolf of Käthe Kollwitz, door de Tweede Wereldoorlog, en alle nadien nog gevolgde oorlogen, is gelogenstraft. Over de bedoelingen van het publiceren van gruwelijke oorlogsfoto's valt bovendien heel wat meer te zeggen dan louter dat zij aanklagen, nog afgezien van de vraag of zij inderdaad 'de waarheid over oorlog' weergeven. Ik wil hier niet te ver op ingaan,¹ maar gruwelijke oorlogsfoto's zijn ook geplaatst om te laten zien hoe weerzinwekkend de tegenstander is en dat dus de oorlog tegen hen juist nog heviger moet worden gevoerd. En dan heb ik het nog niet daarover dat het nemen van een

foto met andere bedoelingen kan gebeuren dan het plaatsen ervan en dat het effect op de kijker geheel anders kan zijn dan zowel fotograaf als publicist hebben bedoeld. Verder zijn er nog de ondertekeningen en de plaats waar zij worden gepubliceerd. Een foto van een kapotgeschoten hoofd groot op de voorpagina van een algemeen tijdschrift met daarbij in chocoladeletters de tekst: 'Het gezicht van de oorlog' zal een andere indruk maken, en met een andere bedoeling zijn geplaatst, dan precies diezelfde foto, die dus ook met dezelfde bedoeling is geschoten, op pagina 382 van een medisch handboek met als tekst 'een patiënt kort voor de operatie'. Ik bedoel maar. Het kan best zo zijn dat dezelfde foto zowel succes heeft als faalt, afhankelijk van de context.

De mate van succes of falen kan verder alleen worden bepaald als precies duidelijk is wat de uitkomst van een proces zou zijn geweest zonder inmenging van de factor die men wil onderzoeken. Dat nu is onmogelijk, maar het zou bijvoorbeeld kunnen laten zien dat zelfs optisch falen in feite een succes was, omdat zonder de inmenging de uitkomst nog negatiever zou zijn geweest. Een doel kan verder worden behaald door, maar ook ondanks een bepaalde strategie. Was de verwerping van de vlootwet in 1923 inderdaad een succes van de vredesbeweging of zou zij zonder het ijveren van die beweging ook zijn afgeschoten? Waarschijnlijk wel. En zo zijn er nog wel meer voorbeelden te noemen die als succes van de vredesbeweging gelden, maar waarbij wel wat op dat succes valt af te dingen. Een tweede vlootwet werd in 1930 overigens aangenomen ondanks dat de acties ertegen nog massaler waren dan zeven jaren eerder. Zeker, de Vietnambeweging heeft bijgedragen aan het einde van de oorlog, maar de kruisraketten zijn er niet gekomen ondanks, en niet dankzij het IKV.² Desalniettemin zal iedereen de strijd tegen plaatsing ervan een succes van de vredesbeweging noemen en terecht. Nooit eerder kwamen zovelen in het geweer tegen bewapening, nooit eerder werden zaken als bewapening en militarisme zo breed bediscussieerd en nog steeds zijn het zaken waar menigeen vragen bij stelt al heeft het protest zich van de straat verplaatst naar de minder zichtbare virtuele wereld. Aan dat succes heeft ook de WFBN zeker een steen bijgedragen. Haar streven nationalisme te bestrijden, grensoverschrijdend te blijven denken, democratie, mensenrechten en milieu te bevorderen, zijn nog steeds zaken die de moeite waard zijn om voor te blijven strijden en er zijn er velen die dit met mij zeggen. Dat zou als een groot succes moeten worden gekoesterd.

Ik dank u voor uw aandacht.

Leo van Bergen

1: Wie meer wil weten hierover zie:

<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13623699.2010.491386> of

<http://www.leovanbergen.nl/pdfs/GruwOorFo.pdf>

2: De voorman van het IKV, Mient Jan Faber, is tegenwoordig een groot voorstander van gewapende interventie. Voor een bespreking van zijn Te Wapen (2010) zie:

<http://www.leovanbergen.nl/pdfs/Mient%20Jan%20Faber%20Te%20Wapen%20def.pdf>